

TEEMU KAKKURI

Evangelinen liike kirkossa ja yhteiskunnassa 1944–1963: Aktiivinen uudistusliike ja konservatiivinen sopeutuja. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 13. Joensuu: University of Eastern Finland 2011. 224 s.

Teemu Kakkurin kirkkohistorian alaan kuuluva väitöskirja *Evangelinen liike kirkossa ja yhteiskunnassa 1944–1963: Aktiivinen uudistusliike ja konservatiivinen sopeutuja* pureutuu evankelisen herätysliikkeen kehitykseen välittömästi toisen maailmansodan jälkeen ja sitä seuranneen jälleerakennuskauden aikana. Tekijä on pyrkinyt perinteisestä herätysliiketutkimuksesta poikkeavaan näkökulmaan. Hän ei keskity henkilöhistorialliseen tarkasteluun eikä ensisijaisesti Evankeliumiyhdistyksen ja sen osastojen toiminnan määrään tai laatuun, vaikka näitäkin seikkoja on tarkasteltu. Sen sijaan hän suuntaa huomionsa siihen, mihin Evankeliumiyhdistys, evankeliset papit ja evangelinen kansa sodanjälkeisessä uudessa tilanteessa asettuivat niin kirkossa kuin yhteiskunnassa. Hän tarkastelee kirkon muuttumista ja kysyy, miten se vaikutti evankelisuuteen. Toisaalta hän haluaa selvittää, mikä tässä kirkon muutoksessa oli erityisesti evankelisuuden aikaansaamaa. Kyse on tällöin ennen muuta teologisista mutta myös toiminnallisista vaikutuksista. Evankelisuuden asema yhteiskunnassa sisältää Kakkurin mukaan lähinnä liikkeen sosiaalisen koostumuksen, puoluepoliittisen profiilin, kirkollisvaaliaktiivisuuden, Karjalan evakkojen vaikutuksen ja naisten osuuden arvioinnin.

Kirkkosuhteen selvittelyssä opiskelututkimukset ja niihin liittyvät teemat saavat käsittelyssä pääosan. Te-

kijän mielestä tämä johtuu evankelisen liikkeen perusluonteesta. On kuitenkin mahdollista kysyä, onko tämä itsestäänselvyys yksi osa niin sanottua evankelista sisäpiiritulkintaa: olemme vahvasti teologinen ilmiö, meitä on siis tarkasteltava ennen muuta siitä näkökulmasta. Kansanliikkeessä elettiin kuitenkin myös muusta kuin kokomaailman autuuden opista. Siksi sosiologipoliittis-yhteiskunnallinen tarkastelu tuo ja voisi vielä enemmänkin tuoda evankelisuuden historiakuvaan uusia elementtejä. Vallankäytön pohdiskelu olisi sekin kiinnostavaa eikä mikään sivuseikka vaan omiaan monipuolistaman kuvaa evankelisuudesta. Kakkuri on liikahtanut tähän suuntaan mutta valitettavan ohuesti ja sivumääräisestäikin varsin niukasti. Tästä on se seuraus, että selostetaan uudelleen esimerkiksi jo aikaisemman tutkimuksen perusteella tunnettuja teologisia kiistoja. Tapahtumista ja keskusteluista saadaan toki esiin myös uutta tietoa, mutta niihin teemoihin, jotka ovat perinteisessä evankelisessa historiantutkimuksessa jääneet katveeseen, suunnataan vähemmän huomiota.

Kriittiset huomiot Kakkurin työstä koskevat ennen muuta sitä, että otsikon toinen osa-alue eli liikkeen poliittis-yhteiskunnallisen profiilin kuvaus jää lopulta paitsi ohueksi myös niukasti dokumentoiduksi. Myös työn taustaluku olisi voinut nyt tapahtunutta paremmin pohjustaa itse tutkimuksessa esiin nousevia ilmiöitä ja antaa siten lukijalle paremmat lähtökohdat ymmärtää niitä. Lähdetyöskentely ja -merkinnät ovat monin paikoin virheellisiä tai epätarkkoja. Tätä harmillisempaa on, että Toivo Rapelin valinta Evankeliumiyhdistyksen johtajaksi vuonna 1947 selostetaan (s. 50–52) virheellisesti. Tarkka lähdetyöskentely poistaa pohjan kaikelta tekijän tässä kohden esiin nostamalta dramatiikalta. Aikalaislähteitä olisi ollut syytä käyttää enemmän. Nyt johtopäätöksiä perustellaan turhan usein

muistelmilla ja haastatteluilla, joihin yksinomaan kirjemateriaali olisi tuonut lisätarkennuksia. Myös pöytäkirjoista olisi saanut enemmän irti. Työn tekniset yksityiskohdat olisivat tarvinneet viimeistelyä.

Evankeliumiyhdistyksen käsiteltävään aikaan kuuluvan organisaatiouudistuksen lähtökohdat ja lopputulos olisi ollut aiheellista ruotia tarkemmin. Ketkä saivat vuosikokouksissa äänestää? Ketkä kansanliikkeessä käyttivät valtaa? Olisi myös ollut paikallaan pohdiskella sitä, miten paljon Toivo Rapelin energisyys ja johtamistapa sekä hänen laajat yhteysverkostonsa vaikuttivat toisaalta liikkeen sisäiseen yhtenäistymiseen ja kirkollistumiseen sekä toisaalta evankelisuuden asemaan kirkossa ja yhteiskunnassa.

Evankelisessa liikkeessä parhailaan akuuttia virkakysymystä tekijä tyytyy käsittelemään vain yhden evankelisen vaikuttajan, professori Heikki Koskenniemen aktiivisuuden valossa. Tätä jaksoa (s. 142–145) ei valitettavasti ole liitetty silloiseen historialliseen kontekstiin. Sitä värittää pikemminkin nykytilanteesta taaksepäin suuntautuva tulkinta. Koskeniemi pyrki 1960-luvun alussa saamaan Evankeliumiyhdistyksen johtokunnan määrittelemään yksiselitteisesti kielteisen kannan naisten papiksi vihkimiseen. Tähän tähtäsi muun muassa hänen esityksensä, että yhdistys julkaisisi käännöksen Bo Giertzin teoksesta *23 teser om skriften, kvinnan och prästämbetet*. Johtokunta kuitenkin totesi jo silloin, että evankelisessa liikkeessä vallitsi virkakysymyksessä erilaisia mielipiteitä ja päätti jäädä odottamaan ”kirkon päättävän elimen lopullista kannanottoa”. Tekijä huomauttaa (s. 144): ”Sen sijaan, että SLEY:n johtokunta olisi halunnut vaikuttaa kirkolliskokouksen päätökseen, se päätti jäädä odottamaan sitä.” Tällainen kommentti istuu mielestäni huonosti tieteelliseen tekstiin, se kun herättää kysymyksen, mihin suuntaan siis olisi pitänyt vaikuttaa.

Tiedossa on, ja tässä kohden tekijä olisi sen voinut sekä muistelmilla ja Toivo Rapelin leskeä haastatteleamalla todentaa, että nimenomaan Toivo Rapeli, ilmeisesti puheenjohtaja Jouko Vuorisen tukemana, piti huolen siitä, ettei "Sanansaattajaa valjasteta taisteluun virkakysymyksessä". Tähtäimessä pidettiin ennen muuta evankelisen liikkeen yhtenäisyyttä. Tähän liittyi epäilemättä myös juonne liikkeen kirkollistamispyrkimyksistä. Tosiasia on myös, että juuri Toivo Rapeli virtuoosimaisella taidollaan nosti evankelisen liikkeen nousuun, sai talouden kukoistamaan ja hankki liikkeelle vahvan aseman kirkon piirissä sekä luottamusta myös talouselämän vaikuttajien keskuudessa. Hänessä oli karjalaista pragmaattisuutta, jolla liikkeen sisäiset ristiriidat saatiin tasoitetuksi. Hänen suhdeverkostonsa karjalaisiin (Johannes Virolainen, Emil Luukka, Veikko Vennamo) ja myös muihin suomalaisen yhteiskunnan vaikuttajiin (KOP:n Matti Virkkunen, Pohjolan Tauno Angervo) sekä pellervolaiseen osuustoimintaliikkeeseen (Viljami Kalliokoski) oli merkittävä etu myös evankelisen liikkeen kannalta. Rapeli vaikutusvaltaisine ystävineen yritti muun muassa junailla valtion tulo- ja menoarvioon vuodelle 1962 ylimääräisiä avustuksia talousvaikeuksissa kamppaileville kansanopistoille. SLEY:n taloudellinen vakavaraisuus oli sen erityispiirre suomalaisessa herätysliikeverkostossa. Yhdistys sai testamentteja, osti ja myi kiinteistöjä sekä satsasi suuriin rakennushankkeisiin. Näitä seikkoja tekijä ei juuri nosta esiin.

Kakkurin tutkimuksen eittämättömiin ansioihin kuuluu pyrkimys tuoreeseen tarkastelutapaan. Hän on kuvannut evankelisuuteen sodan jälkeen tulleet uudet virtaukset ja niiden seurauksena syntyneen sukupolvien välisen nuoret-vanhat asetelman kaikkine käänteineen ja myös tuon ristiriidan yllättävän nopean tasaantumisen sekä Evankeliumiyhdistyksen toiminnan volyymin kaikenpuolisen kasvun. Kiin-

nostava tutkimustulos on, etteivät sodanjälkeiset herätykset evankelisuuden piirissä johtaneet liikkeen alueelliseen laajenemiseen vaan perinteisten alueiden hengellisyyden syvenemiseen. Myös evankelisten evakkojen vaikutus liikkeen toimintaan tulee osoitetuksi. Hyvä huomio on niin ikään se, että naisten toiminta evankelisessa kansanliikkeessä ei suinkaan rajoittunut pelkkään naisy- tai tyttötyöhön. Naiset päinvastoin käyttivät osastojen puheenjohtajina valtaa koko rintamalla. Sen sijaan naisten osuus Evankeliumiyhdistyksen johtokunnassa oli koko tutkitun ajan vain yhden naisen, edesmenneen miehensä tilalle johtokuntaan valitun Esteri Perkon varassa. Tätä tekijä ei tosin huomaa mainita.

Kakkurin tutkimus osoittaa, että evankelisen liikkeen jo K. V. Tamminsen aikana alkanut kirkollistuminen jatkui Toivo Rapelin kaudella. Sitä helpotti aivan ilmeisesti se, että tekijän kiinnostavasti kuvaamissa teologisten rintamanasettelujen muutoksissa evankeliset teologit päätyivät luterilaisuuden perusopinkohtia korostaessaan lopulta kirkon puolustajiksi. He näet painottivat sovitusoppia ja kokomaailman autuutta, uudestisyntymistä kasteessa ja Lutherin *Sidottu ratkaisuvälillä* -teoksen lähtökohtia. Näin evankeliset tarjosivat luterilaista perusrusta uuspientististä ratkaisukristillisyyttä edustaneiden liikkeiden amerikkalais-reformoidun vehnäsen tilalle. Entisestä kirkon protestiliikkeestä tuli kirkon puolustaja uusia protestiliikkeitä vastaan.

KYLLIKKI TIENSUU
DOS., NURMES

SAMI PIHLSTRÖM
Uskonto ja elämän merkitys: Näkökulmia uskonnonfilosofiaan. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 267. Helsinki 2010. 222 s.

Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin johtajan ja Jyväskylän yliopiston käytännöllisen filosofian professorin, Sami Pihlströmin ansiota voi pitää sitä, että vaikka hänen tutkimustyönsä sijoittuu suurelta osin englanninkieliseen kansainväliseen viitekehyyteen, hän julkaisee ajoittain myös suomenkielisiä, yleisajaisia teoksia. Pyrkinessään ymmärtämään uskonnollista elämänmuotoa Pihlström syventyy uskonnollisen kielen, ajattelun ja elämän tarkasteluun paitsi vankalla filosofisella ammattitaidolla ja eksistentiaalisella vakavuudella myös arvostettavalla älyllisellä avoimuudella, vaikka määrittelee itsensä uskonnollisiin yhteisöihin kuulumattomaksi.

Pihlströmin tuore kirja, *Uskonto ja elämän merkitys*, on vuosina 2001–2009 eri yhteyksissä julkaistujen kirjoitusten pohjalta työstetty kokonaisuus. Teos on verrattain toimiva ja johdonmukainen, vaikka sisältääkin tyyllisiä poikkeamia yleisajaisempien ja lukijaltaan laajempaa filosofista perehtyneisyyttä edellyttävien lukujen välillä. Johdannon ja ensimmäiset luvut liittävät yhteen kysymys uskonnollista uskoa ja sen määrittämää elämää koskevan kriittisen ja rationaalisen keskustelun käsitteellisistä ehdoista ja edellytyksistä. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti uskonnollisen ja tieteellisen ajattelun väliset suhteet, kysymys "aidosti uskonnollisesta uskosta", relativismin ongelma, sekä uskonnonfilosofian luonnetta ja tehtävää koskevat pohdinnat. Seuraavissa luvuissa tavoitteena on ymmärtää ja kuvata uskonnollista elämänmuotoa tiettyjen modernin uskonnonfilosofian ajatteluperinteiden ja klassikoiden avulla, mutta myös